

N:o 7.

Ank. till Riksd. kansli den 27 mars 1905, kl. 3 e. m.

Sammansatta stats- och lagutskottets utlåtande n:o 5, i anledning af väckt motion om aflöningen till ämneslärare vid högre folkskolor.

Till förberedande behandling har sammansatta stats- och lagutskottet fått emottaga en inom Andra Kammaren af herr *C. R. Johansson* i Jönköping väckt motion n:o 102, af följande lydelse:

»Vi hafva i vårt land en skolform, som är föga känd utom de intresserade skolmännens krets och utom gränserna för de trakter, inom hvilka den är representerad. Nämnda skolform finnes i de högre folkskolorna, för hvilka jag härmed ber få taga Riksdagens uppmärksamhet i anspråk.

De högre folkskolorna leda sitt upphof från ett beslut af Rikets Ständer vid 1856—1858 års riksdag. I den underdåniga skrifvelse, daterad den 2 mars 1858, hvilken om detta beslut afläts till Kungl. Maj:t, heter det i fråga om syftet med dessa skolor sålunda:

»Ändamålet med dessa högre folkskolor måste i första rummet vara att åt arbetsklassens, ej blott de mera förmögnas, utan jämväl de fattigarens barn, hvilka blifvit begåfvade med bättre fattningsförmåga samt visa framstående lärolust, bereda tillfälle att inhämta för framtida själfstudier behöfliga förkunskaper, äfvensom att genom goda lärares handledning vinna allmän förståndsutveckling och sinneslyftning till deltagande i fosterlandets och mänsklighetens högre angelägenheter, och detta utan att de genom skolan ryckas utur deras vanliga lefnads-

förhållanden eller för mycket afhållas från en för framtida arbetsduglighet nödvändig ihärdighet uti kroppsarbete.

Lätteligen inses den stora vikten utaf att på detta sätt åt samhället tillgodogöra samt bibehålla kärnfrisk den talrika skara bland det uppväxande släktet, som tydligen af naturen är danad att med det förtroliga kamratskapets öfvertygande och bevekande inflytande verka under lifvet såsom andligt och lekamligt välgörande föredömen bland arbetsklassen, äfvensom att utgöra ett allt mer och mer utveckladt kommunalväsendes säkraste stöd.»

I fråga om den kompetens, som ansågs böra fordras af lärare vid de högre folkskolorna, yttras i samma skrifvelse följande: »Hvad särskildt angår yrkandet, att lärarne vid dessa skolor böra äga akademisk bildning, så, och om i allmänhet af hvarje duglig skollärare måste fordras en klar genomskådning af undervisningsämnet, för att kunna gifva åt dess meddelande en verkligt bildande kraft, torde denna egenkap vara så mycket nödvändigare hos läraren vid den högre folkskolan, i anseende till den omständighet, att flertalet af denna skolas lärjungar fortfarande kommer att tillhöra den arbetande klassen. Detta förhållande kräfver nämligen, att den till arbetsduglighet uppvuxne lärjungen icke alltför lång tid af året vistas vid skolan, för att icke blifva för sitt framtida lefnadsyrke mindre skicklig genom den förvekligande inverkan af studerkammarlifvets stillhet. Här gäller således för läraren att utur hvarje läroämne kort och klart sammanfatta dess innehåll och detta så, att det meddelade gifver lärjungen både lust och förmåga att under skolundervisningens mellantider, äfvensom efter dess slut, på egen hand småningom fullständiga den erhållna kunskapen.»

Rikets Ständers ifrågavarande beslut förauledde stadgandet i kungl. kungörelsen den 23 april 1858, att där högre folkskolor med för studier vid universitet väl vitsordade lärare blefve inrättade på landsbygden, kunde hvarje sådan skola af statsmedel erhålla ett årligt understöd af högst 1,000 r:dr rmt, under villkor, att vederbörande skoldistrikt för samma ändamål tillsköte minst hälften så mycket som statsverket. — Genom kungl. kungörelsen den 16 juni 1875 höjdes nämnda understöd under samma villkor till 1,200 kronor för hvarje skola, och genom kungl. kungörelsen den 28 maj 1897 medgafs, att högre folkskola må kunna erhålla understöd med nyssnämnda belopp och under samma villkor till hvardera af högst två årsklasser. Efter hand hafva därjämte tillkommit föreskrifter, att till lärjungar i högre folkskola ej andra må mottagas än sådana, som redan genomgått den egentliga folkskolans lärokurs, att lärarne skola — jämte det de böra vara väl vitsordade för

studier idkade vid universitet — jämväl hafva med godt vitsord genomgått den praktiska öfningskursen vid ett folkskolelärareseminarium, och att högre folkskolor må kunna inrättas ej blott på landsbygden utan jämväl i städer, som hafva hvarken allmänt läroverk eller pedagogi.

I anledning af kungl. kungörelsen den 23 april 1858 inrättades under de därefter följande åren högre folkskolor i olika delar af landet, de flesta i Skåne. Någon större utbredning erhöll skolformen emellertid tills vidare icke. Den nödvändiga förutsättningen för densamma, nämligen en väl ordnad egentlig folkskola, hade ännu icke hunnit komma till stånd. Församlingarnas bemödanden måste i främsta rummet rikta sig på åstadkommandet af en sådan. Under dessa bemödanden fick man att kämpa med ogynnsamma förhållanden af flera slag och kom blott långsamt framåt. En kraftig utveckling erhöll folkskolan till en början nästan blott i de större städerna. Men där hade man icke lof att inrätta högre folkskolor utan måste, när behovet af denna skolform där inträdde, nöja sig med det surrogat för dem, hvilket i de flesta större städer kommit till stånd under namn af folkskolans högre afdelning.

På senaste tiden hafva emellertid något förbättrade förhållanden inträdt. Visserligen finnes ännu i synnerhet på landsbygden en stor mängd skoldistrikt, inom hvilka den egentliga folkskolan icke hittills erhållit en tillfredsställande anordning. Men andra åter finnas, där detta åtminstone relativt kan sägas vara fallet. I jämbredd härmed har äfven på landsbygden behovet af en öfverbyggnad på folkskolan gjort sig starkare gällande. Under de senaste åren hafva därför åter högre folkskolor börjat upprättas i landet. Sedan år 1900 hafva åtminstone 4 nya sådana skolor kommit till stånd, och inalles funnos under år 1904 20 högre folkskolor i verksamhet.

Men ändrade tidsförhållanden vålla nu en annan svårighet för dessa skolor. Då grundplanen för högre folkskolan vid 1856—1858 års riksdag eller för nära 50 år sedan utkastades, ansåg man ett belopp af 1,200 till 1,500 kronor jämte bostad m. m. utgöra en lämplig lön för läraren vid en dylik skola. På den tiden var också utan tvifvel en sådan aflöning jämförelsevis tillräcklig. Tidsförhållandena voro då sådana, att en dylik inkomst kunde anses lämna en någorlunda anständig bärning äfven för en lärare, som aflagt akademisk examen. Efter dessa förhållanden bestämdes de belopp, med hvilka såväl staten som vederbörande skoldistrikt borde bidraga till kostnaden för en högre folkskola, och ifrågavarande belopp hafva sedermera endast obetydligt blifvit höjda. I följd häraf utgå också lönerna till lärarne vid de högre

folkskolorna fortfarande i allmänhet blott med belopp å 1,300 till 1,800 kronor jämte husrum och vedbrand. Det är uppenbart, att sådana löner under nu rådande tidsförhållanden äro otillräckliga. En ung man i våra dagar, hvilken idkat studier vid universitet och därtill aflagt folkskollärareexamen, nöjer sig icke och kan icke i regeln nöja sig med en dylik inkomst, såvidt det icke är fråga om en anställning blott för kortare tid.

De högre folkskolorna stå sålunda för närvarande i det läget, att de hafva ytterst ringa utsikt att erhålla dugliga lärare. I synnerhet efter det förbättrade löneförmåner beviljats allmänna läroverkens lärare, torde ingen ung man, som idkat studier vid universitetet, utan af rent nödtvång mottaga anställning vid en högre folkskola, där icke blott grundlönen är så låg, som nyss angifvits, utan där ålderstillägg därjämte alldeles saknas. Endast personer, som af en eller annan anledning ej kunnat fullborda sina akademiska studier, torde kunna påräknas som aspiranter till högre folkskolans lärarebefattningar. Men en lärarekår vid dessa skolor, hvilken skulle komma att utgöras väsentligen af mer eller mindre afsigkomna studenter, kan icke vara skickad att på detta område föra folkbildningen framåt.

Det synes uppenbart, att en ändring i det så uppkomna förhållandet bör åvägabringas. Efter min mening äro tvenne åtgärder för sådant ändamål nödiga. I första rummet är en förbättring af de ifrågavarande lärarnes löner af behovet påkallad. Den högre folkskolans lärare böra åtminstone tillförsäkras löneförmåner, som motsvara hvad de bättre aflönade folkskollärarne i landet åtnjuta. Som bekant, är i våra städer för dessa senare lärare en grundlön af 1,400 till 1,600 kronor med ökning medelst ålderstillägg till omkring 2,500 kronor numera snarare regel än undantag. I dessa lönebelopp ingår visserligen äfven ersättning för bostad och vedbrand, men äfven med fästadt afseende härvid torde för högre folkskolans lärare en lagstadgad grundlön af 1,400 kronor förutom husrum med vedbrand eller ersättning därför snarare böra anses för litet än för mycket. Jämte denna grundlön borde de liksom lärarne vid de allmänna läroverken äga rätt att erhålla 4 ålderstillägg efter resp. 5, 10, 15 och 20 års tjänstgöring som ordinarie. För hvarje ålderstillägg synas 300 kronor vara ett lämpligt belopp. Städernas folkskollärare åtnjuta i allmänhet ålderstillägg å 200 till 300 kronor, och för allmänna läroverkens lärare utgår hvarje ålderstillägg med 500 kronor. Genom en löneroglering enligt dessa grunder skulle högsta lönebeloppet för en lärare vid högre folkskola sålunda komma att utgöra 2,600 kronor jämte husrum och vedbrand.

Emellertid är en dylik löneförbättring icke ensam till fyllest för att tillförsäkra de högre folkskolorna ett godt läraremateriel. I täflan med allmänna läroverken skulle dessa skolor fortfarande från universitetet kunna draga till sig endast de allra svagast kvalificerade lärareämnen. Därför synes mig äfven en annan åtgärd i förutnämnda syfte vara af nöden. Man bör vidtaga sådana mått och steg, att den högre folkskolans lärarekår kommer att rekryteras af eliterna ur folkskol-lärarekåren och ej af de svagaste adepterna från universitetet. Men detta bör icke ske genom att kompetensfordringarna sänkas, utan sådana anordningar böra i stället vidtagas, att tillfälle beredes för mera begåfvade och energiska folkskollärare att vid universitetet aflägga en andra och högre lärareexamen. Genom en dylik åtgärd, som äfven från andra synpunkter måste betecknas som synnerligen lämplig och önskvärd, skulle erhållas ett förträffligt läraremateriel för den högre folkskolan, och sådana lärare skulle dessutom finna en särdeles lämplig användning som öfverlärare vid större folkskolor, som lärare i folkskolans högre afdelning och som folkskoleinspektörer m. m. Redan under nuvarande förhållanden har man ju funnit sig föranlåten att i åtskilliga fall taga folkskollärare till folkskoleinspektörer, liksom flera sådana genom dispens erhållit rätt att söka lärarebefattningar vid högre folkskolor. Detta pekar på en naturlig benägenhet hos utvecklingen att slå in i denna riktning. Denna benägenhet bör icke stäjjas, men man bör se till, att ifrågavarande lärare sättas i tillfälle att förvärfa sig bästa möjliga kompetens för de befattningar, till hvilka de genom förhållandenas makt i alla händelser synas komma att framdeles bli de lämpligaste aspiranterna.

Den åtgärd, som jag här tillåtit mig förorda, torde icke lämpligen kunna vidtagas utan i samband med en välbehöflig reform af våra folkskollärareseminarier eller efter det en sådan reform genomförts. Men en dylik reform är redan förebådad, och jag har därför haft så mycket större anledning att erinra om nu berörda fråga, hvilken vid en blifvande reform af folkskollärareseminarierna ej bör lämnas obeaktad, och hvilken är af särskild vikt för högre folkskolan, enär för denna skola endast en lönereglering, sådan en dylik för närvarande kan tänkas möjlig att genomföra, icke är till fyllest, utan äfven åtgärder krävas för åvägbringande af ett godt läraremateriel.

Om åtgärder i sistnämnda syfte emellertid icke äro af beskaffenhet att kunna omedelbart vidtagas, så synes mig däremot en löneförbättring åt lärarne vid de högre folkskolorna böra ju förr dess hellre beviljas. En sådan löneförbättring påfordras särskildt såsom en gärd af rättvisa

och billighet gentemot dessa skolors nuvarande lärare. Flera af dessa lärare hafva under lång tid tjänstgjort i sin nuvarande egenskap. Under det andra tjänstemän, hvilka liksom de mottagit befattningar, förenade med en liten, efter forna tidsförhållanden afpassad lön, efter hand erhållit löneförbättringar och ålderstillägg i den mån stegrade lefnadskostnader gjort sådant behöfligt, hafva ifrågavarande lärare som regel erhållit hvarken det ena eller det andra. Det vore i sanning hårdt och orättvist, om icke samma humana uppfattning, hvilken gjort sig gällande i detta afseende beträffande andra tjänsteinnehafvare, skulle i någon mån vinna tillämpning äfven beträffande dessa lärare. Man kan icke med fog invända, att det är skoldistriktet, som det i detta afseende tillkommer att ingripa. De högre folkskolorna intaga samma ställning som folkskolorna i allmänhet; de äro underkastade samma inspektion och kontroll i öfrigt som dessa, och staten bidrager i minst samma, men vanligen i afsevärdt högre proportion till deras utgifter. Då nu den egentliga folkskolans lärare genom staten tillförsäkrats viss minimilön och bestämda ålderstillägg, hvilka till viss del utgå från statsverket, så böra i konsekvens härmed likartade förmåner beviljas äfven högre folkskolans lärare. I själfva verket vore det önskligt, att ålderstilläggen i detta fall kunde få helt och hållet utgå af statsmedel. Detta önskemål har framhållits af flera utaf ifrågavarande lärare med påpekande af att svårigheter i åtskilliga fall torde möta för anskaffande af medel till bestridande af resp. skoldistrikts andel i ålderstilläggen. Då ett förslag i sådan riktning emellertid utan tvifvel skulle befinnas alltför mycket strida mot de grundsatser, som hittills tillämpats i liknande fall, vågar jag ej föreslå annat, än att ålderstilläggen här liksom i fråga om folkskollärarne skola med $\frac{1}{3}$ utgå från vederbörande skoldistrikt och med $\frac{2}{3}$ från statsverket. Ålderstilläggen böra äfven i öfrigt utgå enligt samma bestämmelser, som gälla beträffande folkskollärares rätt till ålderstillägg. I fråga om minimilönen föreslår jag endast fixering af dess belopp, men i öfrigt ingen ändring beträffande de grunder, enligt hvilka bidrag från statsverket hittills utgått till de högre folkskolorna och kunnat disponeras till lärarues aflöning.

Då de högre folkskolorna äro jämförelsevis få till antalet och i regeln blott en lärare vid hvarje skola innehar ordinarie anställning, skulle en sådan löneförbättring, som här omförmålt, ej komma att medföra synnerligt dryga kostnader för statsverket. Såvidt jag vid en hastig öfverblick, med ledning af uppgifterna i senast utkomna folkskolematrikel af doktor C. Gustafsson, kunnat finna, skulle dessa kost-

nader för den närmast följande tiden komma att uppgå till mellan 6 och 7 tusen kronor årligen, för 1906 ensamt till 6,200 kronor.

På grund af det nu anförda tillåter jag mig vördsamt föreslå, det Riksdagen ville besluta:

att ämneslärare, som i behörig ordning vunnit anställning vid högre folkskola, skall vara berättigad till en årlig lön af 1,400 kronor jämte husrum och vedbrand samt därjämte till 4 ålderstillägg, hvarterda å 300 kronor, hvilka ålderstillägg skola utgå det första efter 5, det andra efter 10, det tredje efter 15 och det fjärde efter 20 års tjänstgöring som ordinarie vid högre folkskola och i öfrigt enligt de bestämmelser, som gälla i afseende på ordinarie folkskollärares rätt till ålderstillägg;

att till högre folkskola må, utöfver det anslag, som på grund af hittills gällande författningar kan varda herne tilldeladt, af statsmedel utgå ett årligt bidrag, motsvarande $\frac{2}{3}$ af sammanlagda beloppet af de ålderstillägg, till hvilka vid skolan anställda ordinarie ämneslärare äro berättigade.»

I motionens syfte hafva herrar *Hugo Segerdahl*, *Nils Broander*, *Fridtjuf Berg*, *Emil Hammarlund* och *Jacob Larsson* instämt.

Syftet med förevarande motion — att bereda ämneslärarne vid de högre folkskolorna en ekonomiskt bättre ställning — synes utskottet behjärtansvärdt. Det torde nämligen icke kunna förnekas, att de till dessa lärare utgående lönerna under nuvarande förhållanden i allmänhet äro otillräckliga och ej motsvara de anspråk, som i fråga om utbildning och kompetens måste ställas på ifrågavarande personer. Såsom motionären framhållit, äro åtskilliga lärare vid den egentliga folkskolan i ekonomiskt afseende bättre lottade än lärarne vid de högre folkskolorna. En förbättring af sistnämnda lärares lönevillkor synes utskottet därför vara af rättvisa och billighet påkallad, och delar utskottet motionärens uppfattning om att den högre folkskolans lärare böra komma i åtnjutande af åtminstone samma löneförmåner, som nu tillkomma de bättre aflönade inom lärarekåren vid den egentliga folkskolan. I likhet med dessa torde sålunda, såsom motionären föreslagit, ifrågavarande lärare böra tillförsäkras en viss minimilön och vissa bestämda ålderstillägg.

Emellertid anser sig utskottet icke enbart på den af motionären i ämnet förebragta utredningen nu kunna uttala sig om befogenheten af de föreslagna lönebeloppen. Beträffande särskildt de ifrågasatta ålderstilläggen, vill utskottet erinra därom, att folkskolläraryne, med hvilka lärarne vid de högre folkskolorna, äfven enligt motionärens framställning, snarast äro att jämföra, icke åtnjuta mera än tre ålders-tillägg. Slutligen anser utskottet, att det bör tagas i särskildt öfver-vägande, i hvilken form det förhöjda bidrag, som för ifrågavarande lönereglering af staten erfordras, bör utgå.

Det synes utskottet sålunda lämpligast att öfverlämna åt Kungl. Maj:t att i första hand utreda frågan om förbättrade lönevillkor för lärarne vid de högre folkskolorna och i sammanhang därmed öfverväga, i hvad mån staten skäligen bör bidra till den sålunda ifrågasatta löneregleringens genomförande.

Utskottet får alltså hemställa,

att Riksdagen måtte i anledning af förevarande motion i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t låta utreda, på hvad sätt och under hvilka villkor lärarne vid högre folkskolor må kunna erhålla en efter nutida förhållanden lämpad aflöning, äfven-som i hvad mån ytterligare bidrag från staten därtill skäligen bör utgå, samt för Riksdagen framlägga det förslag, hvartill utredningen kan föranleda.

Stockholm den 27 mars 1905.

På det sammansatta utskottets vägnar:

T. ZETTERSTRAND.